

UDK 159.953.5:378.1 (049.3)

Primljeno: 15. 04. 2022.

Stručni rad
Professional paper

Amina Smajović

KRITIČKO-KREATIVNA PEDAGOGIJA ZA GLOBALNE IZAZOVE I ALTERNATIVNE BUDUĆNOSTI

(Anke Schwittay, *Creative Universities: Reimagining Education for Global Challenges and Alternative Futures*, Bristol University Press, Bristol, 2021)

Anke Schwittay je profesorica antropologije i globalnog razvoja na Sveučilištu Sussex u Velikoj Britaniji. Ideja o kritičko-kreativnoj pedagogiji koju predstavlja u knjizi izrasla je iz njenog dugogodišnjeg pedagoškog iskustva i potrebe da se preispitaju obaveze univerziteta u pogledu kreativno odgovornog učenja i poučavanja.

Svako doba se suočava s brojnim izazovima. Vrijeme današnjice se često prepoznaje kao vrijeme brzih promjena, intenzivnog razvoja tehnologija i sredstava oglašavanja, ali i dvosmislenosti, podjela i suočavanja s neizvjesnom budućnosti. S obzirom na to da se od mladih očekuje da (pro)aktivno oblikuju budućnost, autorica kreativnost posmatra kao odgojno-obrazovnu nužnost, zahtjev koji omogućava neponovljiva i raznolika iskustva učenja. Upravo u razvoju kreativnih potencijala vidi priliku za transformaciju društva, gospodarski napredak i društvenu dobrobit.

Knjiga *Creative Universities: Reimagining Education for Global Challenges and Alternative Futures* se sastoji od sedam poglavlja. U opsežnim pregledima autorica jasno argumentuje da kreativnost *per se* može otključati potencijale mladih i opremiti ih vještinama za generisanje boljih odgovora na nadolazeće globalne izazove.

U prvom poglavlju *Poziv* autorica nas upoznaje s konceptom kritičko-kreativne pedagogije, konstruktom sastavljenim od četiri niti koje se isprepliću i podupiru. To su: iskustvena nastava, aktivnosti utemeljene na dizajnu, praksa i kritička nada.

Pozicioniranje kreativnosti unutar samoga akta poučavanja oslanja se na iskustva studenata. Iskustva su važan izvor saznanja, mogu potaknuti procese učenja i često su vezana s pozitivnim i dojmljivim osjećanjima. Dizajnersko razmišljanje će osposobiti studente da budu otvoreni za nova iskustva, tolerišu dvosmislenosti/višesmislenosti/neodređenosti, te prihvataju razumne rizike. Dizajn se odnosi i na okruženje koje podržava različite aktivnosti studenata, sudjelovanje, saradnju i improvizaciju u kreativnim didaktičko-metodičkim scenarijima. Sljedeća komponenta kritičko-kreativne pedagogije smještena je u praksi. Za puni izraz kreativnog potencijala potrebno je kreirati nastavne i vannastavne aranžmane uz elemente problemskog i praktičnog učenja. U osnovi prakse nalazi se dijalog, interakcija i susret sa drugim i drugačijim (ljudima, idejama, objektima, situacijama i neizvjesnostima). Ove tri dimenzije potiču sudionike da zauzmu stav pun nade. Autorica posebno potcrtava da nije riječ o nadi koja vodi u “nerealni optimizam ili naivni solucionizam” (str. 109), već je označava terminom *kritička nada*. Kritička nada je aktivna, borbena i konstruktivna, i preduslov je za bilo koji oblik promišljanja i djelovanja. Usvajanje okvira koji promiče kritičko-kreativnu pedagogiju zahtijeva promjenu paradigme kreativnosti. Kreativnost je potrebno uvesti u pedagoški proces, bazirati na praksama koje stvaraju alternative i kultivisati etički prihvatljive kreativne napore.

Ne postoji sumnja u potrebu za kreativni(ji)m pristupom u visokoškolskoj nastavi. Nastavnici¹ trebaju podržati svakodnevnu kreativnost kroz primjenu kreativnih tehnika, obogaćeno okruženje koje potiče kreativne napore, pružanje slobode u stvaranju novih ideja, poticanje na igru, maštovito i divergentno razmišljanje. Kreacijsko poučavanje traži preoblikovanje akademskih identiteta. U drugom poglavlju koje nosi naziv *Preinake akademskih identiteta* autorica bilježi nekoliko ograničenja u usvajanju filozofije participativne kritičko-kreativne pedagogije. Snažan prodor ekonomije u sve pore društva čini naše obrazovanje orijentisanim na profit. Tržišni karakter obrazovanja narušava dignitet istinskog znanja. Zbog toga, čini se kako ono gubi svoju funkciju. Trend osporavanja vrijednosti znanja je naročito vidljiv u području umjetnosti, humanističkih i društvenih nauka. Još neke otegotne okolnosti su instrumentalizacija obrazovanja, standardizacija procesa učenja i poučavanja i težnja da se sve normira u školskim okruženjima, a što se oslikava kroz uvođenje standarda za nastavu, kurikulum, ishode učenja, kompetencije, sadržaje, tehnologiju i sl. Kritičko-kreativna pedagogija osnažuje studente i nastavnike

¹ Termin *nastavnik* vrijedi za oba roda i, u kontekstu prikaza, odnosi se na sve stručnjake koji sudjeluju u nastavnom procesu na razini visokog obrazovanja.

vještinama potrebnim za savladavanje navedenih izazova. Autorica uviđa kako su procesi od značaja za preispitivanje akademskih identiteta nerijetko bolni, neugodni i frustrirajući, ali ih ne posmatra u negativnom svjetlu. Naprotiv, dio su razvojnog puta koji omogućava pojedincima da uspješno upravljaju teškim stanjima kako bi postali najbolja verzija sebe i kako bi doživjeli neprocjenjiva iskustva osobnog rasta. Mašta, originalnost, istraživanje, analiza i komunikacija su gradijenti pedagogije stvaralaštva. Pedagoške aktivnosti otkrivanja i podržavanja kreativnih napora, mašte, originalnosti, eksperimentisanja, kritičke analize i komunikacije postavljaju posebne zahtjeve pred nastavnike. Za oslobađanje kreativnih potencijala potrebna je hrabrost, predanost da se iznađu najbolja rješenja i spremnost da se napusti zona komfora.

Treća tematska cjelina, *Dizajniranje budućnosti* problematizira obrazovni dizajn i njegove koncepcije. Dizajn propisuje metodologiju za oblikovanje učenja i poučavanja, uključujući pitanja odgojno-obrazovnih ciljeva, iskustava koja vode ostvarivanju tih ciljeva, organizaciju iskustava kako bi učenje i poučavanje bilo efikasno, i evaluaciju učinkovitosti. Dizajnerski pristup otvara široki horizont mogućnosti za razmišljanje, raspravu i djelovanje. Nekoliko je odlika obrazovnog dizajna. Prvo, eksperimentisanje je sastavni dio dizajna i javlja se u brojnim formama. Čak i u situacijama kada ispitivanja ne uspiju dizajn pomaže studentima da se nose s neuspjesima i da ih preoblikuju u prilike za učenje. Dizajn je uvijek saradnički, a znanja se stiču kroz susrete, dijaloge, dijeljenja i razumijevanja. Drugo, dizajn obrazovanja promiče toleranciju na dvosmislenosti i neizvjesnosti. Studenti na neodređenosti gledaju kao na svojevrsne intelektualne poduhvate, što može doprinijeti stvaralaštvu. Treće, dizajnerski stav je povezan s empatijom. Uključivanje u kreativne aktivnosti omogućuje studentima da istraže svoje identitete, grade i oplemenjuju odnose s drugima. Dakle, pedagogija kreativnosti utemeljena na dizajnerskim praksama treba podučiti studente da problemima pristupaju iz različitih perspektiva, podržati ih u istraživanjima i promicati vrijednosti brige i saosjećanja.

Naredno poglavlje *Povratna gospodarstva* propituje ekonomski način mišljenja u analizi i razumijevanju preraspodjele resursa. Kreacija u ekonomskom mišljenju omogućava jasno uočavanje prednosti određenih investicija, brojne uvide u raspodjelu bogatstava, korištenje i upravljanje resursima te sagledavanje ekonomskih alternativa u prevladavanju teškoća koje proizilaze iz ekonomske nejednakosti. Djelovanje u skladu s principima ekonomičnosti ima za posljedicu ekonomsku i socijalnu održivost. Neizostavna je uloga nastavnika u posredovanju usvajanja i razumijevanja vrijednosti kroz razvoj ekonomskog načina razmišljanja (i ponašanja). Vrijednosti je moguće promovirati u svakoj prilici, povezujući teorijsku nastavu sa životnim i

radnim iskustvima studenata. Autorica drži da je u akademskom kontekstu, oslanjajući se na iskustva studenata, neophodno preispitati ekonomska načela, proučavati ekonomske nejednakosti i razmotriti mogućnosti uključivanja marginaliziranih skupina u društvene tokove. Dobro organizovana, zanimljiva, i, nadasve, kritičko-kreativna nastava o ekonomskim prilikama će potaknuti studente na ozbiljnije bavljenje ekonomskim fenomenima i, dugoročno, poticati zalaganje za kulturu pravednosti.

U petom poglavlju *Popravljanje ekologija* autorica analizira ekološke probleme i mogućnosti ekološkog odgoja i obrazovanja. Izučavanje ekoloških tema nezaobilazan je faktor održivog razvoja. Stoga, koncept odgoja i obrazovanja za okoliš se ne smije zanemariti, potisnuti kroz školovanje, niti prepustiti slučaju. Obrazovanje o okolišu u modusu kreativnosti ima potencijal da, najprije, podigne svijest mladih o pitanjima okoliša, a potom ih motiviše na aktivizam. Involviranje temeljnih ekoloških znanja i vrijednosti u nastavne planove i programe potiče studente da bolje shvate prirodu ekoloških izazova, preuzmu dio odgovornosti u razvoju ekološke svijesti i, naposljetku, razviju promišljeniji odnos prema ekosistemima. Unatoč mnoštvu nagomilanih ekoloških problema ohrabruje činjenica da se biodiverzitet da obnoviti. Obrazovanje o održivosti ima svoju kreativnu dimenziju, posredstvom koje je moguće poboljšati odnos prema prirodi kroz radikalne modifikacije čovjekove svijesti.

Jedna od najčešće korištenih riječi u visokom obrazovanju je *zapošljivost*. U pojednostavljenoj, ali široko prihvaćenoj slici *zapošljivost* se razumijeva kao pitanje kurikuluma. Međutim, čini se kako je ovaj termin lišen bilo kakvog jasnog značenja, prvenstveno jer percepcija *zapošljivosti* ovisi o tome koja se znanja, vještine, stavovi, uvidi i orijentacije smatraju valjanim. Autorica kritičko-kreativnu pedagogiju vidi kao plodno tlo za usavršavanja i emancipaciju, osposobljavanje i pripremu za budućnost. O prirodi kritičko-kreativne pedagogije se raspravlja u okviru poglavlja *Alternative unaprijed*. Pedagogija kreativnosti je po svojoj prirodi aktivistička. Međutim, autorica ukazuje kako kritičko-kreativna pedagogija sama po sebi neće ohrabriti studente na proaktivno djelovanje. Ona potrebuje suportivno okruženje koje će omogućiti mladima ne samo da bolje razumiju globalne trendove, nego i da zauzmu kritički stav naspram istih. Središnja strategija kreacijskog poučavanja jeste korištenje maštovitih pristupa kako bi učenje postalo zanimljivije i djelotvornije. Autorica vjeruje da ideologija kritičko-kreativne pedagogije snaži studente da preispituju i nadilaze granice normativnog, konvencionalnog i stereotipnog.

Knjiga se završava s nekoliko zaključnih razmatranja. Vodilja kritičko-kreativne pedagogije je ideja da mladi ljudi u dodiru s gorućim problemima trebaju kreativne

sposobnosti (da imaju viziju kamo žele ići i da umiju savladati teškoće), analitičke sposobnosti (da procijene da li su ideje značajne, inspirativne i ostvarive) i praktične sposobnosti (kako bi mogli realizirati svoje zamisli, pa i uvjeriti druge u njihovu vrijednost). Autorica ističe da su prostor i materijali ključni za pedagogiju stvaralaštva. Okruženje treba da podržava širok spektar kreativnih iskaza studenata. Kako bi se ub(i)rali plodovi kreativnih napora, kreativnost treba postati vitalni aspekt obrazovanja.

Poglavlja sadrže i primjere nastavnih aktivnosti koje su detaljno elaborirane. One djeluju kao motivacijska udica i maksimizirati potencijale studenata. Knjiga nudi očekivani naučni pristup i dubinu analize. Sve elaboracije i interpretacije su potkrijepljene aktualnim naučnim spoznajama. Visokoj ocjeni ovog djela doprinosi i to što ne samo da predstavlja prepoznatljiv teorijski iskorak, već i što se nalazi mogu koristiti u unapređivanju odgoja i obrazovanja. Kako je naglasak stavljen na kritičko-kreativnu pedagogiju i strukturisanje učioničkog ozračja koje slavi kreativnost, saznanja iznesena u knjizi mogu poslužiti za reformisanje okruženja u kojima mladi obitavaju. Mogućnosti optimiziranja konteksta su brojne, a počinju usvajanjem referentnog formata koji promiče pedagogiju kreativnosti. Knjiga otvara i brojne dileme, zahtijevajući osobni uklon u traženju odgovora na pojedina pitanja. Nakon svega navedenog u prikazu, smatram da je knjiga autorice Schwittay važno i korisno štivo za svakog odgojno-obrazovnog djelatnika.

Adresa autorice
Author's address

Amina Smajović
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
amina.smajovic@ff.unsa.ba

